

Андрієвська Е.М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики
перекладу романських мов імені Миколи Зерова
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ВИМОВНИХ МЕХАНІЗМІВ ДО ФОНЕТИЧНОЇ ПРИРОДИ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядаються психофізіологічні засади сприйняття та творення французького мовлення. Аналізуються процеси дихання та голосотворення як механізми оволодіння вимовою. Наводяться вибіркові вправи для роботи над постановкою і корекцією французької вимови.

Abstract. The article examines the psychophysiological principles of perception and creation of French speech and analyzes the processes of breathing and voice production as mechanisms for mastering pronunciation. Selective exercises are given for working on the production and correction of the French pronunciation.

У процесі розвитку мислення та мовлення рідною мовою у людини створюється певна акустико-артикуляторна база, що відображає природу мови, носієм якої вона є. При вивченні іноземної мови мовці уподібнюють звуки та інтонацію. Їхній слуховий аналізатор виявляється необ'єктивним, упередженим щодо іноземної мови. Завдання полягає у тому, щоб адаптувати психофізіологічні механізми сприйняття та творення мовлення відповідно до фонетичної природи студійованої мови шляхом корекції набутих та формування додаткових слухо-вимовних навичок.

Контрастивний аналіз фонетичних систем української та французької мов виявляє в рідній мові позитивні та негативні (інтерферуючі) явища. Позитивний досвід української мови полегшує засвоєння французької вимови. Щодо інтерференції вимовних навичок рідної мови, то вона долається шляхом усвідомлення помилок та активних зусиль для їх виправлення. Процес формування автоматизмів іншомовної вимови скорочується, а навички стають міцнішими за умов активної участі найбільшої кількості аналізаторів.

На тлі зазначеної проблеми інтерференції вельми актуальним є опанування таких психофізіологічних компонентів навчання французької вимови як дихання та голосотворення, які є важливими механізмами звучання поруч з фонематичним слухом та артикуляцією.

Дихання відтворює мовленнєві особливості носія мови. Вивчаючи французьку мову, українці мають свідомо адаптувати національне дихання до режиму іноземної. З цією метою необхідно розуміти психофізіологічний процес дихання як такого.

Мовленнєве дихання кожної мови закріплене у нервових зв'язках кори головного мозку, відтворюючи лінгвістичну систему даної мови. Загалом у мовленні важливим є *нижнє дихання* (діафрагмальне, черевне). Нижня частина легенів є більш об'ємною, порівняно з верхньою, яка є конусоподібною. Під час повного чи глибокого вдиху, повітря заповнює верхню і нижню частини легенів: поєднуються два типи дихання - верхнє і нижнє. Це дає можливість мовцю здійснювати рівномірний, поступовий видих, тримати в легенях резерв повітря, а також підсилувати голос, говорити тривалий час, не відчуваючи стомлення. Володіння коротким вдихом дозволяє добирати повітря у паузах.

Постановка дихання включає тренування дихальних м'язів, робота яких створює опору мовлення. Потрібний для мовленнєвого голосотворення внутрішньобронхіальний тиск забезпечується і підтримується діяльністю м'язів трахеї, бронхів, діафрагми, вдихових та видихових м'язів грудної клітки, м'язів стінок живота. Координована діяльність усіх цих м'язів дозволяє протягом 20-40 секунд і більше підтримувати внутрішньобронхіальний тиск і, внаслідок цього, говорити, не вдаючись до нового вдиху.

Безперервність і плавність мовленнєвого потоку, що особливо характерно для французької мови, його членування, виголошення довгих фраз, логіко-структурне та емоційне оформлення мовлення потребують раціонального використання дихання. Суттєва різниця мовленнєвого дихання українця та француза полягає у тому, що українське слово зберігає свій наголос у реченні. У французькій мові окреме слово губить свій наголос, передаючи його групі слів [4; 1]. Отже, членування мовленнєвого потоку за системами української і французької мов різне.

Поряд з артикуляційними вправами для забезпечення техніки мовлення необхідно, таким чином, запроваджувати вправи на дихання та голосотворення. Вони базуються на загальних положеннях з постановки дихання і голосу [2], а також на особливостях французької мови.

Розпочинаючи дихальні вправи, слід спочатку *визначити ступінь рухливості діафрагми*. Для цього треба стати прямо, покласти руку на діафрагму, що знаходиться між грудною та черевною порожнинами, і видихнути повітря з легенів, потім повільно глибоко і спокійно вдихнути. Якщо рука, що лежить на діафрагмі, не відчує ніякого руху, тобто поштовху верхніх стінок живота, то діафрагма - малорухлива, і людина не користується нижнім диханням. Це стосується передусім жінок, оскільки їм властиве верхнє дихання. Домогтися глибокого

нижнього дихання можливо постійним тренуванням. Вдих та видих слід повторювати кілька разів поспіль, відчуваючи потрібний рух верхніх стінок живота під час вдиху. Внаслідок тренування цей рух на вдиху стає звичним, а потім і мимовільним.

Наступним елементом вдиху у вправі є *наповнення повітрям верхньої та середньої частин легенів* (при розширенні, а не при піднятті грудної клітки). Потім закріплюються ці два послідовні рухи (скорочення діафрагми та розширення грудної клітки) малопомітним підтягуванням нижніх стінок живота. Це дає можливість черевним м'язам довше утримувати діафрагму в скороченому стані і регулювати таким чином видих. Під час вдиху повітря затримується на одну секунду, потім рівномірно і плавно видихається. Засвоївши правильну послідовність у розподілі повітря, що вдихається, слід робити вдих одразу, вже не розподіляючи його на окремі елементи.

Після закріплення підготовчої вправи приступають до *тренувальних вправ*. Нове у цих вправах полягає у тому, що моменти вдиху та видиху мають бути обмежені у часі. Кожна наступна вправа поступово продовжує видих, збільшуючи таким чином обсяг легенів. Наведемо зразок вправи.

– *Ставши прямо і випроставши спину, покласти руку на діафрагму: вдих - протягом трьох секунд (рахувати про себе); затримка дихання - 1 секунда; видих, шляхом поступового, плавного, безперервного вимовляння цільового звука.*

Описану вправу повторюють 2-3 рази поспіль кілька разів на день протягом 2-3 днів. Такого принципу дотримуються у всіх подальших вправах. Вони різняться лише поступовим збільшенням часу видиху та терміном тренування.

– *Вдих - 3 секунди; затримання дихання - 1 секунда; видих - шляхом вимовляння протяжного звука [f], до якого додається для подовження видиху протяжне [s].*

– *Вдих - 3 секунди; затримання дихання - 1 секунда; видих на протяжних звуках [f], [s], [Σ] з подовженням часу для кожного з цих звуків.*

– *Вдих - 3 секунди; затримання дихання - 1 секунда; видих на тих самих протяжних звуках з додаванням звука [Z].*

Після вправ з видихом на приголосних можна поступово перейти до вправ з видихом на голосних звуках та до сполучення приголосних з голосними. Щоб пов'язати дихальні вправи з реальними умовами мовлення, слід поступово вводити у дихальне тренування будь-які тексти, наприклад, рахувати спочатку цифри, потім вимовляти скоромовки, прислів'я, вірші.

– *Вдихнути певну кількість повітря і рахувати вголос до п'яти. Після цього зупинити рахунок і під час дуже короткої паузи одним лише скороченням діафрагми (з нерухомою розширеною грудною кліткою) добрати нову кількість повітря, щоб мати можливість продовжувати вимовляти наступні цифри чи слова. Спочатку вимовити цифри від 1 до 5, потім кількість цифр збільшується до 8, 10, 12, 15.*

У такий спосіб опановується прийом добирання повітря, що є головним чинником керування диханням під час французького мовлення. Поступово переходять до складнішого матеріалу (поезія, діалог, монолог), користуючись добиранням повітря між окремими рядками, чотиривіршами чи фразами тексту.

– *Вдихнути глибоко повітря і зробити три-чотири коротких видихи, повторити це кілька разів.*

– *Зробити глибокий вдих, під час безперервного видиху вимовляти навперемінно різні голосні до повного видиху.* (Вправа тренує м'який приступ французької мови).

Дихальні вправи сприяють розвиненню свідомого керування диханням, яке в решті решт повинно автоматизуватися, оскільки під час спілкування мовець концентрує свою увагу не на формі, а на змісті висловлення відповідно до ситуації.

Важливим механізмом навчання французької вимови є *голосотворення*. Голос - це сукупність самих різноманітних за висотою, силою та тембром звуків, що виробляє людина за допомогою голосового апарату. Голос являє собою вищий щабель розвитку цієї здатності, притаманної лише людині. Діапазон голосу за висотою становить 4-6 тонів октави, завдяки чому кожна людина має можливість широко користуватись модуляцією тону з метою надання своєму мовленню більшої виразності, природності, осмисленості, дохідливості. Брак модуляції висоти та сили звуку робить мовлення людини монотонним, сухим, невиразним, а через те непереконливим. Щоб передати зміст усного висловлення, достатньо чотирьох тонів октави. Емоційно забарвлене мовлення досягає 5-6 тонів. Сила голосу залежить від амплітуди коливання голосових зв'язок.

Напружені голосові м'язи відтворюють незначну кількість коливань на секунду. При цьому звучать низькі звуки. Надто напружені м'язи коливаються частіше і утворюють високі звуки. Ступінь висоти і сили голосу змінюється відповідно до заданої комунікативної програми. Так, наприклад, питальна фраза вимовляється у вищому регістрі порівняно з розповідною.

Поставлене голосотворення забезпечує характерний для даної мови приступ голосних. *Приступ (атака) звука*, тобто, приведення в рух голосових зв'язок, що знаходяться в стані спокою. Розрізняють три види приступу: слабкий, сильний і придиховий. *Слабкий приступ* складає невід'ємну характеристику французького вокалізму. При цьому голосові зв'язки переходять поступово, без зімкнення, зі стану спокою в коливання. Слабкий приступ - сприятливий для голосу. *Сильний приступ* потребує надмірного напруження голосових зв'язок. У французькій мові сильний приступ супроводжує голосний, що несе на собі емпатичний наголос. Голосові зв'язки щільно змикаються ще до початку вимови звука; повітря, що видихається із легенів, з силою розмикає голосові зв'язки, спричинюючи їх коливання. *Придиховий приступ*, як і сильний, властивий

англійській та німецькій мовам. Під час придишу потужний струмінь повітря, що йде з легенів, передує звучанню голосного [2, с.40].

Українцю легше дається сильний приступ ніж слабкий, оскільки в українській мові немає плавного переходу від слова до слова в межах фрази.

Голосотворення становить складний процес, щільно пов'язаний з диханням, що забезпечує набирання повітря, утримання його та подавання повітряного струменя потрібними дозами. Вивчаючи французьку мову, необхідно докласти певних зусиль для вироблення навичок та умінь керувати диханням відповідно до системи цієї мови. Вибір методів та прийомів навчання звукового оформлення французького мовлення потребує вміння користуватись голосом у рідній мові.

Поставити голос означає розвинути його фізичні властивості: об'єм, силу, звучність; виробити таку якість, яка б забезпечила перехід від одного звука до іншого без коливання, дрижання, підсилення, ослаблення, переривання мовленнєвого потоку, оскільки ці явища не є характерними для фонетичної природи французької мови (якщо тільки не зумовлені змістом висловлення). З цією метою рекомендується перевірити моменти переходу звука з одного регістру до іншого. Це необхідно для вирівнення голосу, щоб у звучанні не було провалів.

Рівний перехід від одного звукового регістру до іншого є дуже цінною якістю мовця. Його досягають внаслідок довготривалої праці із застосуванням різноманітних вправ. Від окремих сполучень звуків з голосним переходять до озвучення окремих слів, фраз, прислів'їв, скоромовок, віршів, пісень та інших фонетичних вправ на тренування звуків у їх комбінаторних та позиційних варіантах, на різних мелодійних моделях. Розмір тексту для вправ і темп звучання окремих одиниць поступово збільшуються, голос модулюється за висотою тону та силою звучання.

Виправдовує себе багаторазове повторення одного й того ж мовленнєвого зразка протягом одного видиху та добирання повітря на значних періодах. Такі вправи тренують не лише голосотворення, а й увесь комплекс, що творить мовлення. Наведемо зразки вправ з постановки голосу:

- *підвищувати голос на звуці [t] з наступним будь-яким голосним, вимовляючи протяжно;*
- *підсилювати голос, вимовляючи цей звук з різними голосними у групі слів;*
- *платно та уривчасто вимовляти різні іншомовні голосні на одному видиху; далі приєднувати до голосних різні приголосні;*
- *вимовляти мовленнєву одиницю на рівному диханні;*
- *вимовляючи групу слів чи фразу, наперемінно варіювати висоту голосу, озвучувати рядки тексту у напівспівучій та мовленнєвій формах, змінюючи при цьому тон;*

Французькі голосові вправи, що нерозривно пов'язані з диханням, базуються на широкоуживаній вправі, яку запропонував академік Л.В.Щерба, назвавши її *муканням* [3, с. 50]. З метою адаптації дихання та голосотворення до режиму цієї мови. З цією метою слід застосовувати, шляхом підсилення та послаблення, протяжне мукання, модулюючи силу голосу, та варіюючи висоту тону з закритою та відкритою ротовою порожниною. На самому початку виконання цієї вправи мукання подібне до пісні-коласанки. Починаючи тренування мукання, як фізіологічного процесу, згодом вплітають голосні та приголосні звуки, відповідно змінюючи положення органів мовлення та їх артикуляцію. Наведемо кілька вправ.

- *Виконати протяжне мукання, відчувши задньою частиною язика опущену піднебінну завісу; посилити та послабити звук за умов закритої, потім, відкритої ротової порожнини.*
- *Утворити зімкнення задньої спинки язика з м'яким піднебінням і вимовити звук [N], спочатку окремо, потім, у сполученні з голосними та приголосними.*
- *Видихнути невеликий струмінь повітря і приєднати французький голосний (вправа на слабкий приступ голосних).*

Вправу на протяжне мукання застосовують на самому початку постановки чи корекції французької вимови. Важливість мукання полягає у тому, що ця вправа тренує напругу м'якого піднебіння та задньої частини спинки язика, що забезпечує належну вимову французьких носових голосних та французького щільного [®], яке має надзвичайно частотне вживання (6,9%) у звуковому складі французької мови.

Оскільки в українській мові немає ні носових голосних, ні задньоязикового [®], українцям необхідно розвинути м'язове напруження задньої спинки язика та зробити більш еластичним м'яке піднебіння, що разом з маленьким язичком називають піднебінною завісою. Якщо піднебінна завіса опущена, а тіло язика відтягнене до задньої частини ротової порожнини, спинка язика піднесена до м'якого піднебіння, повітря, що йде з легенів, проходить через носову і ротову порожнини, при цьому підключається носовий резонатор, завдяки якому чотири французькі чисті голосні стають носовими:

[A - □ - E - ↓] → [A] - □® - E) - ↓]

Українець може легко й непомітно для себе навчитись вимовляти французькі носові голосні шляхом протяжного мукання, коли створюється саме необхідна для них артикуляція. Починати мукання слід з відкритою ротовою порожниною, а щоб стримати той чи інший носовий голосний, необхідно, не припиняючи модуляцію голосу, надати ротовій порожнині відповідну конфігурацію того чи іншого носового голосного, слідкуючи за тим, щоб кінчик язика не був задіяний і, щоб не прозвучав кінцевий приголосний [m] чи [n]. Оскільки в українській мові є носові приголосні, у вимові яких, природно, бере участь кінчик язика, то мозкові механізми мовлення подають сигнал для утворення [m] чи [n]. Лише вправа на протяжне мукання дає

можливість досягти достатнього м'язового напруження задньої частини язика. За наявності необхідного м'язового напруження відчувається і утворюється дуже вузька щілина між задньою частиною язика і піднебінням, що забезпечує потрібну назалізацію голосних. Якщо щілина завелика, то з'являється недостатня назалізація, що є недоліком у вимові французьких носових голосних. Якщо спинка язика занадто зближується з піднебінням, то звучать носові приголосні: німецьке або англійське [N].

Велике напруження задньої частини язика, властиве французькій мові, набуто українцем, забезпечує йому звучання дуже красивого сонантного щілинного, невіброваного нормативного французького [®]. Адже цей звук утворюється у звуженні між задньою частиною язика і краєм м'якого піднебіння, uvula при цьому напружена, але не вібує. Вправа на мукання надзвичайно важлива для адаптації дихання українця з метою формування французьких механізмів дихання та голосотворення.

Таким чином, на шляху до формування французької вимови, слід подолати інтерференцію української мови, адаптуватись до режиму французької, що вимагає немалих зусиль. Адже уроджені мовленнєві рухи українця не є такими напруженими і енергійними, як у французів. Психофізіологічною основою відповідної фонетичної бази є створення правильного дихання та поставленого голосотворення, що допомагає подолати артикуляційні вади та опанувати нормативне французьке звучання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвська Е.М. Вступний курс фонетики французької мови. Навчальний посібник для філологів та перекладачів. Київ: «ФОР Черенок К.В.», 2021. 152 с.
2. Андрієвська Е.М., Дем'яненко М.Я. Сучасна французька вимова. Теорія і практика. Навчальний посібник. Київ: ВПЦ Київський університет, 2004. 225 с.
3. Щерба Л.В. Фонетика французского языка. М.: Высшая школа. 1963. 309 с.
4. Peyrollaz M., Bara de Tovar M.-L. Manuel de phonétique et de dictionnaires françaises à l'usage des étrangers. Paris, Larousse, 1954. 349 p

Бабенко І.В.,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогічної майстерності
та менеджменту імені І.А. Зязюна природничого факультету
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка,
м. Полтава, Україна

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГА ЯК НАУКОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА «СУСПІЛЬСТВА, ЩО НАВЧАЄТЬСЯ»

Анотація. У статті розглядається професійний розвиток педагога, сенс концепції безперервної педагогічної освіти, ідеї створення людського суспільства, що весь час навчається, постійному самовдосконаленні, знаходженні власних, зручних, варіацій стосовно шляхів самореалізації, а також про можливість зростання освітнього потенціалу кожної, окремо взятої, особистості упродовж усього її життя.

Abstract. The article examines the professional development of a teacher, the meaning of the concept of continuous pedagogical education, the idea of creating a human society that learns all the time, constant self-improvement, finding one's own, convenient, variations in relation to the ways of self-realization, as well as the possibility of increasing the educational potential of each, individually, individual throughout all her life.

Конкретними дослідженнями предмету цієї наукознавчої проблеми займаються упродовж останніх шести десятиліть вчені багатьох – і різних – галузей науки, сприймаючи її як одну з найважливіших у новітньому соціумі, члени котрого – а щонайперше – педагоги – мають вчитися усе своє життя, якщо хочуть виграти так звані соціальні змагання або ж подарувати таку можливість своїм дітям, учням.

Ретроспективний аналіз даної теми показує нам: у пригоди таких наукових розвідок раніше за інших поринули ті вчені, котрі були тісно пов'язані із вивченням особистості людини, з її практичною діяльністю. Витоки теми – ще з епохи Платона й Аристотеля, творів Солона, Сенеки, геніальних висловлювань Конфуція. У «Великій дидактиці» Я. А. Коменського [2] вперше теоретично обґрунтована й представлена сутність безперервної освіти. Цей автор описав найдемократичнішу для того часу систему освіти, спрямовану саме на «навчання усьому», причому починаючи від материнської школи й закінчуючи академією, мріючи про те, що «Керівною основою нашої дидактики нехай буде: дослідження і відкриття методу, при якому учителі менше б учили, учні більше би вчилися; у школах було би менше одуріння, марної праці, а більше дозвілля, радостей і ґрунтового успіху...» [2, с. 19]. Та лише в останній третині ХХ ст. починається глибоке осмислення і втілення людством цієї ідеї в життя.

Сучасне обґрунтування поняття «безперервна освіта» дав нам у 1965 р. Поль Лєгранд [10, с. 17-21] у зв'язку із проблемою організації навчання людей передпенсійного та пенсійного віку в умовах появи й поширення новинок техніки, технологій, їхнього застосування в усіх сферах життя. Та дехто і досі намагається